

ZAČETAK PRAVOSLAVNE CRKVENE OPĆINE U ZAGREBU.

Kad je Josip II. iza smrti svoje matere sam preuzeo vladu nastavio je svoje liberalno djelovanje 29. oktobra 1781. izdade patent (br. 6983 i 6984), kojim je nekato- ličkim kršćanskim vjeroispovijestima do- zvolio slobodu obavljanja vjerskih dužnosti, a naročito krštenja, vjenčanja i pokopa, a potonji se obred imao obavljati ne javnim sprovodom već na samom groblju. Isto tako dozvolio je bio obavljanje službe božje u privatnim kućama.

God. 1785. bilo je u Zagrebu (na terito- riju i varoške jurisdikcije i kaptolske i bis- kupske) ukupno 7 pravoslavnih (grčko ne- sjed.) obitelji. U varoškoj jurisdikciji bili su Ćiril Milošević u vlastitoj kući sa že- nom, petero djece, s bratom i pet sluga (13 osoba); Andrija Radovančević, koji je bio već primljen iste godine u građansku vezu grada Zagreba, sa ženom, troje djece, bratom i dvjema slugama (8 osoba); i Dimi- trije Hadvyoinoly sa sinom (2 oso- be). Svi ovi bili su trgovci i imali su svoje dućane. U Kaptolskoj jurisdikciji Nikola Janković, samac, imao je druga Kostu Ivu Matina, koji je imao ženu i oni držahu dvije sluge. Oni su držali trafikku i zajedno su stanovali (5 osoba); Gjurio Dimo sa ženom s dvjema slugama i sluškinjom (5 osoba); Ćiril Ralis sa slugom (2 osobe). U jurisdikciji biskupovoj u Vlaškoj ulici bio je Ivan Stova sa ženom i trim slugama (5 osoba). Ukupno 40 pravoslavnih duša.

Svi osim Miloševića bili su na stanovi- ma, gdje su imali i svoje trgovine.

Ovih sedam glava obitelji zamoliše 15. februara 1785. zagrebački magistrat, da im dozvoli u smislu carskoga patenta, urediti si kućnu kapelicu (oratorijum). Magistrat je 8. marta po svom notaru Pavlu Gorupu po- zvaao molitelje, da predoče patent, na koji su se pozivali.

Kako je to dalje teklo, ne znamo, nu stoji da su molitelji opetovali svoju zamolbu na osnovi intimata kr. namjes. vijeća od 6. sep- tembra 1784. na što je gradski magistrat do- zvolio im kućnu kapelicu i s obzirom na to, što je u gradu bilo i pravoslavnih vojnika, a mnogi su pravoslavni o sajmovima dola- zili u Zagreb. I ovu urediše u jednoj pro- stranoj sobi u kući Ivana Mikloušića na trgu Manduševcu (Harmici). Pobrинуše se i za svećenika, kojega im je 18. aprila i. g. po- slao pakrački vladika Pavle Avakumović. Bio je to Gerazin Marković kaluder samo- stana lepavinskog, zaređen 15. juna 1771. Spadao je pod pakračku episkopiju a proto- popat nartski. Nastaniše ga u kući Miklou- šićevoj gdje je bila i kućna kapelica. Uzdr- žavahu ga sami vjernici zagrebački i oni koji su trgovinom dolazili u Zagreb. Za ka-

pelicu i stan svećenika plaćali su Miklou- šiću na godinu 86 for., a u ime plaće sve- čeniku slali su 70 for. na godinu lepavinskom samostanu. Stan taj uzet je na dvije godine. U ovoj svojoj kapelici otpočela je služba božja na Petrovo. Protiv toga prigovarao je gradski župnik grof Josip Sermage, a magi- strat mu je odgovorio, da je to dozvolio u smislu kraljevske odredbe.

Ova nova crkvena općina trebala je i groblje. Za to se obratiše opet na gradski magistrat, da im dozvoli nabaviti zemljište za groblje tim više, jer su bile zapreke kod pokapanja pravoslavnih na katoličkim grob- ljima. U sjednici magistrata 1. jula iznesena je ova zamolba, i bude dozvoljeno, da mogu kupiti oko pol rali zemlje od protonotara Baltazara Bušića, i da bude prosta od daća, nu opet, da se u kupoprodajni ugovor stavi klauzula »dok se pravo i sudbenost gradska pridržava«. O tom je magistrat izvjestio namjes. vijeće. Magistrat je odmah izaslao senatore Gjurio Macana i Gjurio Igerčića, da to izvide i da budu svjedoci ugovora između pravoslavne crkvene općine i protonotara Bušića, i čini se, da je crkvena općina od- mah stupila u posjed toga zemljišta za gro- blje, jer vidimo da ga je svećenik njihov Marković posvetio postavivši krst na groblje, što je svakako uslijedilo prije 7. jula iste godine. To je provedeno, ma da nije bio formalni kup obavljen.

Namjesničko vijeće odgovorilo je magi- stratu 18. jula i upitalo, zašto je zemljište otstupljeno pravoslavnima za groblje, kad se bi ovi mogli obzirom na maleni broj po- kapati i na katoličkom groblju, a ujedno je upozorilo magistrat, da to zemljište ne može biti oslobođeno od javnih daća.

Kad je zagrebački biskup Josip Galiuf saznao, da je magistrat dopustio pravo- slavnima, da si urede kućnu kapelu, pisao je 16. jula magistratu, predbacujući mu, da je to učinio na svoju ruku, ne stavivši se u sporazum s njime. Poziva se na gradove Križevce i Koprivnicu, koji to nijesu dozvo- lili. Upozorava magistrat, da se u takovom slučaju ima provesti izvid o potrebi i mo- gućnosti osnivanja pravoslavnih kapela i crkava. Taj biskupov ukor iznesen je 19. jula na sjednici grad. magistrata, i magi- strat je biskup odgovorio uz prilog svih to- poglednih gradskih odredaba i odredaba kraljevih.

U smislu odredbe namjes. vijeća od 27. juna br. 16.564. sastaviše gradski senatori Nikola Šošarić i Ante Reiter iskaz pogle- dom na pravoslavne svećenike u Zagrebu. Iz ovoга iskaza (tabele) doznajemo sve osobne potankosti o svećeniku Markoviću, koji je tad obavljao pastirsku službu nad

pravoslavnima u Zagrebu. Taj iskaz podnesen je istoga dana namjesničkom vijeću.

Zagrebački župnik sv. Marka, grof Sermage, također je počeo raditi protiv pravoslavne općine, te je i kod biskupa opet potpirivao to pitanje. Stoga vidimo, da biskup opet 7. augusta piše magistratu, da želi vidjeti taj kraljevski dekret, na osnovi kojega je pravoslavnim dozvoljena kapelica i groblje, a ujedno mu javlja, da je protiv toga učinio i pismeni podnesak na namjesničko vijeće. Naročito mu nije bilo po volji, što je u njegovu biskupiju bez dozvole došao pravoslavni svećenik, te se tu nastanio i izvršivao svoje svećeničko zvanje. Na intimat namjes. vijeća od 18. jula odgovorio je magistrat, da je dozvolu za groblje izdao samo s toga razloga, jer su župnici katolički sprečavali pokope pravoslavnih na katoličkim grobljima.

Biskup je polučio uspjeh kod namjesničkoga vijeća, koje je 22. augusta naložilo grad. magistratu, da se imadu provesti izvidi pogledom na pravoslavne, i ako ovi ne bi bili povoljni po njih, da se imade njihova kućna kapela zatvoriti, bila ova uređena samovoljno po pravoslavnima, bilo, da je za to dao dozvolu magistrat, a njihov svećenik, da se ima odstraniti, to sve pod prijetnjom fiskalne parnice. Magistrat se je pokorio toj odredbi, te je to odlučio na 9. septembra u magistratskoj sjednici raspraviti, i za to sa strane grada odredio senatore Franje Macana, kapitana Nikolu Šoštarića i fiska Stjepana Čegetka. Tako je na sjednici 9. septembra zaključeno, da se provedu izvidi u prisuću zastupnika biskupa, pravoslavnih i varoša.

Biskup je odredio svojim zastupnikom kanonika Ivana Skrgatića, koji je gradu saopćio, da će se izvidi držati u župnom dvoru župe sv. Marka 19. septembra u 9 sati u jutro. To je magistrat primio na znanje, na svojoj sjednici 16. septembra. I doista toga dana sastase se u župnom dvoru kanonik Škrgatić sa strane varoša, a Andrija Radovančević i Ivan Stova sa strane pravoslavne crkvene općine.

Ponajprije je ustanovljen broj pravoslavnih obitelji i članova ovih. Dalje je ustanovljeno, da je magistrat u smislu intimata namjes. vijeća od 6. septembra 1784. na česte molbe dozvolio pravoslavnima izvršavanje njihovih vjerskih čina (krštenje, vjenčanje, pokope i liturgiju u privatnoj kući), što ovi i provode. Ustanovljeno je nadalje, kako je došao njihov svećenik u Zagreb, i od šta

žive, kako je to već prije razloženo. Groblje pako da je njihov svećenik bez ikakove svečanosti blagoslovio, za što nije imao dozvole od magistrata.

Pošto se po tolerantnom patentu mogla ustrajati crkvena općina samo ondje, gdje je bilo bar 100 obitelji, a nit, je nova zagrebačka crkvena općina bila gdje afilirana, i što je dolazak trgovaca pravoslavnih bio rijedak — što sve je biskup izjavio namjes. vijeću — to su ti izvidi nepovoljno ispali po ovu novu crkvenu općinu. Po tom se je moralo zadovoljiti nalogu namjes. vijeća te je općini naloženo, da obustavi svoju liturgiju ma i u privatnoj kući pod prijetnjom fiskalne parnice, a svećeniku njihovom zabranjeno, da dalje obavlja svoju svećeničku službu u Zagrebu. To su svi prisutni potpisali pak i Radovančević i Stova, oba latinicom. 30. septembra podnio je o tom magistrat izvještaj namjes. vijeću, kojemu je priložio neku deklaraciju pravoslavnih, koju su mu ovi predali.

Na ovaj izvještaj i predstavku uslijedio je intimat namjes. vijeća, od 18. oktobra, kojim se određuje, da se zabrani privatno izvršavanje kulta pravoslavnih u Zagrebu, što više, da se svećenik njihov imade odstraniti iz Zagreba, i to s razloga jer ne predstoje uvjeti za opstanak crkvene općine i što ova nije nikojoj župi afilirana. To riješenje je na sjednici magistrata 8. novembra priopćeno pravoslavnima i njihovomu svećeniku koji su bili onamo pozvani i prisutni. I tako je magistrat mogao skoro izvijestiti namjes. vijeću, da u Zagrebu nema nikakove pravoslavne crkvene općine.

Međutim se je pakrački biskup Pavao Avakumović zauzeo za zagrebačke pravoslavne, te se obratio kralju. I doista putem namjesničkoga vijeća priopćeno mu je 17. januara 1786. pod br. 1876. kraljevsko rješenje, kojim se crkvenoj pravoslavnoj općini zagrebačkoj dozvoljava sloboda privatnoga bogoslužja. Pun veselja saopćio je to zagrebačkom magistratu uz prilog toga riješenja, moleći zagrebačku gradsku općinu, da izvoli uzeti u zaštitu koli novu crkvenu općinu, toli i njezinoga svećenika. To je gradski magistrat na svojoj sjednici 21. februara primio na znanje i proglasio.

Time je udaren temelj zagrebačkoj pravoslavnoj crkvenoj općini u Zagrebu.

(Vrela: Acta et Protocolla grada Zagreba 1785. 1786. u gradskom arhivu zagrebačkom, koji se nalazi u pohrani u držav. arhivu u Zagrebu).

E. Laszowski.